అన్నదాతలు

'దానాల్లో కల్లా అన్నదానం గొప్పద'ంట. 'పెట్టే చెయ్యిని కరవకూడద'ంట. 'చేసుకున్నోళ్ళకి చేసుకున్నంత మహదేవ' అంట. మా తాత రోజుకు పదిసార్లన్నా యీ సామెతలను చెపుతాడు.

అందుకేనేమో మా అమ్మ చెప్పింది, ఒకరి కింత పెట్టడం వల్లనే తాత ఇంత ఆస్తి సంపాదించాడని.

మా తాతకు చాలా పెద్ద ఆస్తి వుంది. నిచ్చెనమెట్ల వెంకటేశం అంటే మా ప్రొద్దుటూర్లో తెలియని వాళ్ళుండరు. మా తాతను అందరూ కోటీశ్వరుడని అంటారు. మా తాత మాత్రం "నాదే ముందర్రా, నా కంటే కుబేరులుండగా" అంటాడు.

మా తాతకు పెద్ద బజార్లో చాలా పెద్ద సరుకుల అంగడి వుంది. వూళ్ళో కల్లా పెద్ద బట్టల షాపుంది. చిన్న బజార్లో రెండు బ్రాందీ షాపులున్నాయి. మందుల షాపుంది. బస్టాండు దగ్గర పెట్రోలు బంకుంది. ఒక ఆయిలు మిల్లుంది.

ఒక పత్తి జిన్నింగ్ మిల్లుంది. పెద్ద కమీషన్ మండీ వుంది. ఒక సినిమా హాలు కూడా కడుతున్నారు. మా తాత చెప్పే కసీసులకు మా తాతకంటే యింకా యేమి వుంటాయో?

మా నాయన చనిపోకముందు మా అమ్మ కూడా తిరిపెగాళ్ళకు లేదనకుండా అన్నం పెట్టేది. మా కెందుకు మా తాతలాగా ఆస్తి రాలేదో నాకు తెలియదు. మా తాత నా మాదిరి అయిదో తరగతే చదివినాడు. మా నాయన బి. ఏ., చదివినాడు. యిదే నేను మా అమ్మతో అంటే, "మీ నాయనకు బతికేది తెల్దు" అంది.

"మరి నువ్వు లేదనకుండా ఒకరికి పెట్టిన దానివేనే?" అని అడిగినా.

"పోయిన జన్మలో యేం పాపం చేసినానో? అంతా మన ఖర్మ" అంది.

మా అమ్మ మాట్లాడితే జన్మ, పాపం, పుణ్యం, కర్మ అంటుంది. నాకేమీ అర్థం కావు.

అప్పటికి నాకు తెలిసిన విషయాలు : మా నాయన నా చిన్నతనంలోనే పోయినాడు. యే వుద్యోగంలోనూ నాలుగు రోజులు కుదురుగాలేడంట. ముక్కుకు సూటిగా పోవడమే నంట. వున్న కాస్తా ఆస్తీ మా నాయనకు వచ్చిన జబ్బుకోసం ఖర్చు అయిందంట. అదెంత జబ్బో నాకు తెలియదు. మా అమ్మ మా తాత తమ్ముడి కూతురు. మా నాయన పోయినాక, మా కెవరూ దిక్కులేరు. వెంకటేశం తాతే మమ్మల్ని దగ్గరకు తీసినాడు. మా తాతకు మేము చాలా ఋణపడి వున్నామని మా అమ్మ అంటూ వుంటుంది. ఋణం అంటే బాకీ, నిజానికి మా తాతకు మేమేమి బాకీలేము. మా తాతే మాకు బాకీ.

తాతా వాళ్ళ యింట్లోపని అంతా చేసేది మా అమ్మే. అందరికీ వంట చేసేది అమ్మే.

ఒక అత్త యెప్పుడూ మంచం దిగదు. అదేం రోగమో డాక్టరు దగ్గరకు పోయేటప్పుడు మాత్రం బాగా సింగారించుకుని పోతుంది. మిగతా యిద్దరు అత్తలూ ఒక్క పని ముట్టుకోరు. రోజుకు నాలుగైదు సార్లు అద్దంముందు నిలబడడం, కుట్లు కుట్టుకోవడం, పత్రికలు చదవడం, పాటలు వినడం, యేదో ఒకటి నములుతూ వుండడం వాళ్ళపని. మా అత్తల కొడుకులూ, కూతుర్లూ చదువుకుంటున్నారు.

పిళ్ళందరి పనులూ మా అమ్మే చేయాల.

నేను మా తాత చెప్పే పనులూ, మామలు చెప్పేపనులూ చేయాల.

మా తాతా వాళ్ళింటికి వచ్చిన మొదట్లో నన్ను కమీషను మండీలో పెట్టినారు. నా పని ఆఫీసు వూడ్చడం టీలూ, కాఫీలూ తేవడం. నా కప్పుడు పదకొండేండ్లు.

మా మామ పరుపుల మీద వేసిన దిండ్లకు అనుకుని చూస్తుండేవాడు. రెండు ఫోన్లలోనూ మాట్లాడుతూ వుండేవాడు – హిందీలో, తెలుగులో. బొంబాయి సేట్లు వచ్చిపోతూ వుండేవాళ్ళు. కమీషను వ్యాపారంలో, మాటలతోనే చాలా డబ్బు వస్తుందని తర్వాత తెలిసింది. రాత్రిపూట పొద్దుపోయినాక మా మామదగ్గరికి యెవరో వచ్చేవాళ్ళు. నేను బ్రాందీ తెచ్చేవాణ్ణి. గంగమ్మ గుడి దగ్గర నుంచీ 'కడ్డీ చియ్యలు'తెచ్చేవాణ్ణి. యింట్లోకి మాంసం తేకూడదు. మామ బయటే రాత్రిళ్ళు తినేవాడు. మా తాతది అంతా పెద్ద నిష్ట. నిష్ఠ అంటే పూజలు గీజలూ అవీ కదా!

రెండేండ్ల తర్వాత నన్ను ఆయిలుమిల్లు ఆఫీసులో పెట్టినారు. నా పని ఆఫీసులో వాళ్ళు చెప్పిన పనులు చేయడం. అప్పుడప్పుడూ హైస్కూలుకు పోయే వాళ్ళను చూసి నాకు చదువుకోవాలని వుండేది.

అమ్మతో ఆ మాట అంటే "చదువుకొని మీ నాయనేం సంపాయించినాడు? వ్యాపారంలో అయితే యెంతన్నా మీ తాతమాదిరి సంపాయించవచ్చు. బుద్ధిగా పని నేర్చుకో. మీ తాతకు మనసుపడి గురికుదిరితే పని నేర్పుతూనే వ్యాపారంలో భాగం పెడతాడు. నువ్వు పైకి వస్తావు. మన కష్టాలు గట్టెక్కుతాయి," అని అంటుంది.

మూడేండ్లనుంచీ నేను పని నేర్చుకుంటున్నా. ఇప్పుడిప్పుడే నన్ను తూకాలు రాయమంటున్నారు. వేరు చెనక్కాయల అవుటను రాసుకోమంటున్నారు అన్నట్లు జ్ఞాపకం వచ్చింది. మామ తూకాలు బాగావేస్తాడు. కాటా దగ్గర నిలబడితే అదేమో గానీ, కాయల వ్యాపారస్తులు తూకాలు తగ్గిపోయినాయని యేడుస్తారు. 'నమ్మిన వాళ్ళను మోసం చేస్తారా?' అని అడుగుతారు. 'నమ్మిన వాళ్ళనుగాక నమ్మని వాళ్ళను మోసం చెయ్యడమెట్లా?'అంటాడు మా మామ.లాభాలు యిద్దరికీ వస్తాయి. కాబట్టి యెవరూ గట్టిగా తగాదా పడరు. అయితే కాటా తూకం సంగతి వ్యాపారస్తులకు తప్ప, రయితులకు తెలియదు. వాళ్ళకు యింటిదగ్గర కాటాలు వుండవు. అన్నీ గుడ్డి లెఖ్ఖలే. పైగా చాలామంది రయితులు తమ కళ్ళాల్లోనే కట్టె తూకానికి అమ్ముతారు. మిల్లుకు వ్యాపారస్తులే యెక్కువగా వస్తారు.

రోజూ అవుటను చూసే కాయలను ధర్మఖాతాలోకి వేస్తారు. సంవత్సరం సంవత్సరం పది వేలకు పైగా వసుంది. కంపెనీ మొత్తం మీద సంవత్సరానికి లాభంలో నూటికి రూపాయ తీస్తారు. ఆ లెఖ్ఖలు నాకింకా తెలియవు.

ధర్మఖాతా డబ్బంతా తాత తిరుపతికి పోయి ఖర్చు పెడతాడు. కొంత దేవుడి హుండీలో వేస్తాడు. కొంత ఆఫీసర్లకు ఖర్చు పెడతాడు. ప్రతి దీపావళికి అన్నదానం ఏర్పాటు చేస్తాడు. శ్రీరామనవమికి పానక పందేరం, హరికథా. ఒక సంవత్సరం తాత తనొక్కడే అమ్మవారు శాలకు యాభైవేలు యిచ్చినాడు 'పుణ్యా

త్ముడు' అని పేరు తెచ్చుకున్నాడు. పోయిన దసరారోజు ఒక కవి మా తాతమీద పద్యాలు రాసి అచ్చేసి పంచినాడు. మా వూర్లో అట్లాంటి కవులంటే మా తాతకు యిష్టం. అట్లాంటి కవులు మా తాత దగ్గరకు వస్తూపోతూ వుంటారు. మా తాత పాతికా పరకా ధర్మఖాతాలోనుంచి తీసియిస్తాడు.

మరొక రెండేండ్లు గడిచినాయి. మా తాత వ్యాపారంలో నాకింకా భాగం పెట్టలేదు. ఆయనను అడుగుదామంటే అమ్మకూ భయమే, నాకూ భయమే.

ఆ మధ్య మా తాతకు పెద్ద జబ్బుచేసింది. మంచంమీదే అన్నీ. మంచం దగ్గర అమ్మ తాతకు రోజుల తరబడి సేవలు చేసింది. ఆ రోజు తాత కళ్ళనీళ్ళు పెట్టుకొని "నీ ఋణం యీ జన్మలో తీర్చుకోలేను సుబ్బమ్మా!" అన్నాడు. అమ్మ యేడ్చింది. నా దిక్కు చూసి చూసి యేడ్చింది. తాత ఆ రోజే చచ్చిపోయినాడు. యింట్లో అందరికంటే మా అమ్మే యెక్కువగా యేడ్చింది.

తాత పెద్దదినం రోజు అన్నదానం జరిగింది. అంత వీధిన బడిన ఆకలిసి నేనెప్పుడూ చూళ్ళేదు. తాతకు వూరిబయట తోటలో పాలరాతితో పెద్ద సమాధి. సత్రంకూడా పాలీషు రాళ్ళతో కట్టించినారు.

యేమైందో యేమో, తాతపోయి సంవత్సరం తిరక్కుండానే మా మామలు భాగాలు పోయినారు. ఆస్తి పంపకం రోజు అమ్మ, మా తాత నా సంగతి యేమైనా చెప్పిపోయినాడేమోనని మా మామలను అడిగింది. ముందు యెవరూ వులకలేదు; పలకలేదు; రెండో మామ నాకు నెలకు రెండు నూర్ల జీతం యేర్పాటు చేసినాడు. నేనూ, మా అమ్మా ఒక గుడిసె తీసుకున్నాము.

మా కొక గతి చూపించి పోనందుకు వెంకటేశం తాతను అమ్మ రోజుకు ఒక సారన్నా తిట్టేది. ఆమెకు నా దిగులు పెద్దదైంది. యెక్కడ వ్యాపారంలో ఒక పైసా భాగం పెట్టినా, నా బ్రతుకు బాగుపడేది కదా అంటుంది అమ్మ. యేం లాభం? అమ్మ తాతకు స్వంత కొడుకు కాదు.

మా అత్తవైపు మార్కాపురం కుర్రవాడెవరో రావడంతో నన్ను మిల్లులోకి మార్చినారు. ఎక్స్‌పెల్లర్ల దగ్గరా, డికార్డినేటర్ల దగ్గరా కూలోళ్ళతో నేను పని చేయించాల.

ఆ పనిలో చేరిన రోజే పప్పు చెరిగే ఒకామె నన్ను చూసి "వీళ్ళతాత దరమదాత. బతికుంటే మిల్లులో యీ అయ్యకు బాగం పెట్టేవాడు" అని అంది.

డికార్డినేటర్ దగ్గర పని చేసే రమణయ్య నవ్వుతూనే అన్నాడు: "తాతా ధర్మాత్ముడు కాదు, మామలూ కాదు, యీ అయ్య కూలోళ్ళ మీద కూలోడు కావలసినవాడే."

రమణయ్య ఎగతాళికి నాకు కోపం వచ్చింది. కసురుకున్నాను: "ముందు పనిగానీ, బెల్టుతెగిపోయింది చూడు" అంటూ.

రమణయ్య నవ్వడం మాత్రం ఆపలేదు. బెల్టు సరిచేసి అన్నాడు: "కూలి వాడివే అని సరదాగా అన్నాను. మీ తాతా మామల భాష మాత్రం నేర్చుకోవట్లు, వాళ్ళు వాళ్ళే, మనం మనమే."

నాకు మరింత కోపం వచ్చింది. కానీ రమణయ్య నవ్వుముఖం చూస్తే నోరు పెగల్లేదు. నా కంటే రమణయ్య ఏ అయిదేండ్లో పెద్దయి వుంటాడు. మాట్లాడ కుండా అక్కడనుంచి పైకి పోయినాను.

ఆ రోజంతా రమణయ్య మాటలే జ్ఞాపకం వచ్చినాయి. రమణయ్యకూ లేదా మిల్లులోని యితర కూలోళ్ళకూ నాకూ తేడా యేముంది? నాకంటే రమణయ్యకు యెక్కువ జీతం. నేను రమణయ్య కంటే యే రకంగానూ యెక్కువకాదు- కులంలో తప్ప. ఆ రాత్రి మా అమ్మ మామూలుగానే మా తాతమీద యేదో సణిగింది. యింత భాగంపెట్టి పెళ్ళికూడా చెయ్యలేదంటూ. నాకేమైందో కానీ-మా తాతనూ, మామలనూ, డబ్బున్న వాళ్ళనూ నా యిష్టం వచ్చినట్లు తిట్టినా.

ఆ రోజు తర్వాత మా అమ్మ మా తాతను నాముందు తిట్టడం మానేసింది. ఆ రోజు తర్వాత కూలివాళ్ళను నేను కసురుకోలేదు. కూలివాళ్ళను నెత్తికెక్కించు కుంటూ పని చెడగొడుతున్నానని మామ ఒకసారి కేకలు వేసినాడు.

మా అమ్మ నేను లక్షాధికారి కాకుండానే, నా పెళ్ళి చూడకుండానే చనిపోయింది. నా జీతం అంతవరకు ఒక్క దమ్మిడీ పెంచని మా రంగయ్య మామ, మా అమ్మ పెద్దదినం రోజు ఖర్చంతా భరించినాడు. నా జీతమే పెంచివుంటే, మరింత మంచితిండి తిని మా అమ్మ మరి కొన్నేండ్లు బతికి వుండేది.

నా ఒంటరి బతుక్కు యిప్పుడు రమణయ్య తోడయ్యాడు. రమణయ్య ద్వారా నాకు చాలా విషయాలు తెలిసివస్తున్నాయి. పత్తి రాట్నాల దగ్గర పనిచేసే రమణయ్య చెల్లెలు పార్వతిని నేను పెళ్ళిచేసుకున్నాను.

దాంతో మా తాత కుటుంబంతో వున్న ఆ కులబంధం కూడా తెగిపోయింది. పెళ్ళయినాక, జీతం పెంచమని అడిగినాను. పిండిమిల్లు కట్టడంలో చాలా యిబ్బందులు పడుతున్నాననీ, మిగతా వ్యాపారాల్లో నష్టాలు వచ్చినాయనీ నా జీతం పది రూపాయలు పెంచినాడు.

ఆ నెలలోనే మా తాత తద్దినం. పెద్ద సంతర్పణ. రాత్రి హరికథ.

మరుసటి రోజే, ఎక్స్‌పెల్లరు దగ్గర పనిచేసే ఏసు ప్రమాదంలో చనిపోయినాడు. ఏసుదే పొరపాటని తేల్చినారు. పెద్దమామ ఆఫీసర్లతో మాట్లాడినట్టు తెలిసింది. నష్టపరిహారం కింద ఆరుమంది పిల్లలు, యిద్దరు ముసిలోళ్ళూ వున్న ఏసు కుటుంబానికి వెయ్యిరూపాయ లిచ్చినారు. ఏసు యిరవై అయిదేండ్లనుంచి మిల్లులో పని చేస్తున్నాడు.

రమణయ్య నేరుగా మా మామ – కాదు మా మిల్లు ఓనరు – నిచ్చనమెట్ల రంగయ్య దగ్గరకు వెళ్ళి "చచ్చిపోయిన మీ నాయన ఖరీదులో వెయ్యోవంతు వెయ్యడా ఏసు?" అని అడిగినాడు. యింకా దులిపినాడు.

"మీరు పెట్టే వెయ్యిని కరిచేవాండ్ల"ని రమణయ్య మీద రంగయ్య కేకలు. 'చేసుకున్న వాళ్లు చేసుకున్నంత అనుభవిస్తార'ని శాపనార్థాలు. ఆ భాషంతా అచ్చం మా తాతదే. తేలిపోయింది.

రమణయ్యను వుద్యోగంలో నుంచి తీసివేసినారు. సమ్మె మొదలయింది. మిల్లును బలవంతంగా రంగయ్య మూసివేసినాడు. గొడవలు గొడవలుగా వుంది. రాయబారాలూ, రంపులూ, పనివాళ్ళ తిప్పలను కళ్లారా చూసినా, అనుభవించినా.

యీలోగా యిండస్ట్రియల్ యెస్టేటులో రంగయ్య తెరిచిన కొత్త ఇండస్ట్రీకి మంత్రి ప్రారంభోత్సవం చేసినాడు. దానిపేరు 'నిచ్చెనమెట్ల వెంకటేశం అండ్ సన్స్ ఫ్లోర్‌మిల్'. మా తాత పేరుమీదుగా సంతర్పణ, ఒక అనాథ బాలుర అన్నదాన మందిరం ఏర్పాటు చేస్తున్నట్లు సభలో ప్రకటన. ప్రశంసలూ, పద్యాలూ– రంగయ్యది తండ్రిలాగే పెట్టేచెయ్యి...వాళ్ళ వంశమే కర్ణుడు, శిబిచక్రవర్తుల వంశమని...

మిల్లు మూసి మూడు నెలలయింది.

వెయ్యిమంది ఆడామగా, పెద్దాచిన్నా, పిల్లాపాపా, ముసలీముతకా కడుపులు చేత్తో పట్టుకుని – పండగల అన్నదానం కోసం కాదు, తద్దినాల సంతర్పణ కోసం కాదు – పనికోసం; న్యాయంకోసం—— నేను అందరితో కలవడం చూసి తాత వారసులు నాకు విశ్వాసం లేదంటున్నారు, నిజమే. నేను కుక్కను గానందుకు సంతోషిస్తున్నాను. ●

○ 1983, ఆంధ్రజ్యోతి దీపావళి ప్రత్యేక సంచిక.